

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ'NİN MESNEVİ'SİNDEKİ "KURTLA TİLKİNİN ASLANIN MAİYETİNDE AVA GİTMELERİ" HİKÂYESİ ÜZERİNE TEMATİK BİR ANALİZ
A Thematic Analysis on the Story of "The Wolf and the Fox Going Hunting in the Company of the Lion" in Mevlânâ Celâleddîn-î Rûmî's Mesnevi

Mustafa KARABULUT

Prof. Dr., Adıyaman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mkarabulut@adiyaman.edu.tr, orcid: 0000-0001-6259-0868

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 08.12.2023

Kabul/Accepted: 19.02.2024

DOI: 10.51592/kulliyat.1402146

Anahtar Kelimeler

Mevlânâ, Mesnevi, aslan, kurt, tilki, tema.

Keywords

Mevlânâ, Mesnevi, lion, wolf, fox, theme.

Öz

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, sadece Türk dünyasında değil, aynı zamanda bütün dünyada tanınan bir kişidir. O, mistik bir şair ve tasavvuf ehli bir şahıstır. Mevlânâ, Şems-i Tebrizi ile tanıştıktan sonra hayatında büyük değişimler geçirir. Yapıtlarını ağırlıklı olarak Farsça yazmıştır. Onun Mesnevi adlı eseri bütün dünya tarafından bilinmektedir. Mesnevi'de dini, ahlaki, sosyal vb. birçok anlatı yer alır. Şair, bu hikayeleri Kur'an-ı Kerim'de ayetlerle ve Peygamber hadisleriyle destekler. Mesnevi'de bulunan "Kurtla Tilkinin Aslanın Maiyetinde Ava Gitmeleri" adlı anlatıda şair, bir aslanın kurt ve tilkiyle birlikte ava gitmelerini ve avlarını paylaşmalarını sırasında gelişen olayları anlatır. Mevlana bu anlatıda "adaletli olma, ibret alma, bencil olmama, nefse yenik düşmeme, haddini bilme, aza kanaat getirme, açgözlü olmama, vesvese etmeme, ihsan, dünya nimetlerin aldaticılığı, mizaç, kâmil insan olma, kendini Allah'a adama, Allah'ta yok olma, mutlak hakikatin Allah oluşu, fenafillah, Allah'ın kudretinin sonsuz oluşu, mülkün sahibinin Allah olması, doğru olma" vb. temalara ağırlık verir. Şair, bu şekilde okuyucuya nasihatler verir ve kişinin başkalarının başından geçen olaylardan ibret almasını ister. Bu makalede amaç, Mevlânâ'nın Mesnevi adlı eserinde yer alan "Kurtla Tilkinin Aslanın Maiyetinde Ava Gitmeleri" adlı anlatısını tematik bakımdan incelemektir.

ABSTRACT

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî is a person known not only in the Turkish world but also all over the world. He is a mystical poet and a Sufi person. Mevlânâ, goes through great changes in his life after meeting Şems-i Tebrizi. He wrote his works mainly in Persian. His work Mesnevi is known all over the world. In Mesnevi, religious, moral, social etc. There are many narratives. The poet supports these stories with verses from the Kur'an- Kerim and hadiths of the Prophet. In the narrative titled "The Wolf and the Fox Go Hunting in the Companion of the Lion" in Mesnevi, the poet describes the events that occur when a lion goes hunting with a wolf and a fox and they divide their prey. In this narrative, Mevlana describes the following as follows: "being just, taking a lesson, not being selfish, not succumbing to one's self, knowing one's place, being content with one's little ones, not being greedy, not whispering, benevolence, the deceitfulness of worldly blessings, temperament, being a perfect human being, dedicating oneself to God, God's love." destruction, the absolute truth being Allah, fanafillah, Allah's power being infinite, the owner of the property being Allah, being truthful" etc. focuses on themes. In this way, the poet gives advice to the reader and asks the reader to take a lesson from the events that others have experienced. The aim of this article is to examine thematically the narrative of "The Wolf and the Fox Going Hunting in the Companion of the Lion" in Mevlana's Mesnevi.

Atıf/Citation: Karabulut, M. (2024), "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Mesnevi'sindeki "Kurtla Tilkinin Aslanın Maiyetinde Ava Gitmeleri" Hikâyesi Üzerine Tematik Bir Analiz", *Külliyyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, Prof. Dr. Hasan KAVRUK Armağan Sayısı, 22(Mart), 259-268.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Mustafa KARABULUT, mkarabulut@adiyaman.edu.tr

GİRİŞ

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Celâleddin (30 Eylül 1207 – 17 Aralık 1273), bir mutasavvıf, din bilgini, mistik ve Sufi bir şairdir. Onun bugün Afganistan sınırları içerisinde bulunan Belh şehrinde dünyaya geldiği söylenir. Asıl ismi Muhammed Celâleddin'dir. Kendisine "Mevlânâ" ve "Hüdâvendigâr" gibi lakaplar verilmiştir. Şöhreti Anadolu'yu aşmış dünyanın birçok yerine ulaşmıştır. İran'da genel olarak Mevlânâ/Molânâ, Anadolu'da ise Mevlânâ ismiyle bilinir. Mevlânâ Arapça kökenli bir sözcüktür ve "efendimiz" anlamına gelir.

Babası, "Sultânü'l-ulemâ" diye bilinen Muhammed Bahâeddin Veled, annesi ise Mü'mine Hâtun'dur. Bahâeddin Veled, bölgedeki siyasi olaylar ve Moğol tehlikesine karşı Belh'ten göç ederek 1212-1213 yıllarında Bağdat, Mekke, Şam, Malatya, Erzincan ve Akşehir üzerinden Lârende'ye (Karaman) ulaşır. Burada birkaç yıl kalan Mevlana daha sonra Konya'ya yerleşir. Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad'ın Bahâeddin Veled'in âilesini 1228'de Konya'ya davet ettiği bilinir.

Mevlana, dini konulardaki bilgisi ve hoş sohbetleri vesilesiyle halkın çok sevdiği biri olur. Konya camilerinde vaazlar veren Rumi, Molvi (molla) olarak da görev yapar, medresede ders verir. Onun hayatını temelinden değiştiren hadise 1244'te Şems-i Tebrizi ile tanışmasıdır. Bu tanışma dostluğa dönüşür ve günün büyük bölümünü dini sohbetler yaparak geçirirler. Bir süre sonra Şems Konya'dan ayrılarak ortadan kaybolur. Sohbet arkadaşını, gönül dostunu kaybeden Mevlana derin üzüntüye boğulur. Şems'in daha sonra Konya'ya dönmesi Mevlana'yı eski mutlu günlerine götürür. Şems'in 1247 yılında yeniden ortadan kaybolması (veya öldürülmesi), Mevlana'yı yeniden acılar içinde bırakır.

Mevlana'nın oğlu Alaaddin'in tarafından öldürtüldüğü rivayetleri Konya'da uzun süre söylenegelir. Mevlana, daha sonra Selâhaddin Zerkûbî ile arkadaşlık kurar. O'nun ölümünden sonra Hüsameddin Çelebi Mevlana'nın yol arkadaşı olur. O, Mesnevi'nin kâtipliğini de yapar ve Mevlana'nın ölümünden on bir yıl sonra hayata veda eder. Mevlânâ 1273'te hastalanır ve 17 Aralık 1273'te Konya'da Hakk'ın rahmetine kavuşur. Mevlânâ'nın naaşının defnedildiği yerin üzerine Yeşil Türbe (Mevlâna Müzesi) yapılır. Onun ölümünden sonra oğlu Sultan Veled Mevlevilik tarikatının temelini kurar. Ayrıca Mevlevi geleneğindeki en önemli unsurlardan olan "sema", göğşe doğru mistik bir yolculuğun imgesi olur.

Mevlânâ'nın ikisi manzum, üçü ise, mensûr olmak üzere beş eseri vardır. Manzum olanlar: Mesnevî-i Mânevî ve Dîvân-ı Kebîr; mensur olanlar: Fîhi Mâ Fîh, Mecâlis-i Seb'a ve Mektûbât. Sanatçı Eserlerini Farsça kaleme almıştır. 2007 yılı Mevlânâ'nın doğumunun sekiz yüzüncü yılı olması vesilesiyle UNESCO tarafından "Dünyâda Mevlânâ yılı" olarak kabul edilmiştir.

Mesnevi'de yer alan "Kurtla Tilkinin Aslanın Maiyetinde Ava Gitmeleri" adlı hikâyede "adalet, ibret, akıl, aza kanaat getirme, tamah (açgözlülük), vesvese, ihsan, nefis, dünyevi nimetlerin aldaticılığı ve geçiciliği, mizaç, benliğine yenik düşme, haddini bilmeme, kâmil insan olma, kendini sevgiliyle/Allah'a adama, Allah'ta yok olma, mutlak hakikat, fenafillah, Allah'ın sonsuz kudreti, mülkün sahibinin Allah olması, doğru olma" vb. temalar öne çıkar.

1. Mesnevi Üzerine Birkaç Söz

İlk olarak Fars edebiyatında kullanılan mesnevi, “ikişer, ikişerli” anlamındaki *mesnâ* kelimesinin nisbet eki almış şeklidir. Mesnevilerin her beyti kendi arasında kafiyeli (aa / bb / cc ...) olup daha çok aruzun kısa kalıplarıyla yazılır. Konu olarak genellikle dinî, tasavvufî, menkıbevi, ilmî, tarihî, destanî, öğretici ve mizahi hususlar ön plana çıkar. Bazı aşk hikâyeleri de bu nazım birimi ile yazılabilir. Mesneviler tek bir vezinde yazılır. “Senâî'nin Hâdîkatü'l-hâkîka'sı, Sa'dî-i Şîrâzî'nin Bostân'ı, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Meşnevî'si gibi içinde kısa mesneviler bulunan eserlerle Firdevsî'nin Şâhnâme'si, Esedî-i Tûsî'nin Gerşâspnâme'si ve Nizâmî-i Gencevî'nin Hüsrev ü Şîrîn'i gibi uzun mesnevilerin hepsi tek bir vezinle yazılmıştır” (Çiçekler, 2004: 320). Bu husus mesnevinin önemli bir yönünü teşkil eder.

Bir nazım türü olmakla birlikte mesnevi denilince akla Mevlânâ'nın aynı isimli eseri gelir. Yapıt, Farsça olarak kaleme alınmış olup altı cilt ve yaklaşık 25.700 beyitten meydana gelir. Mesnevi'nin yedinci bir cildi olduğu iddiaları da söylenmektedir. Bu cilt dil ve üslup bakımından ilk altı ciltten uzak olup Mevlana'ya ait olma ihtimali çok düşüktür. Bilinen altı ciltlik eserdeki temel konuları, “İnsanın fiil, tecrübe ve müşahedeleri oluşturur. Hakiki fâilin Allah olduğu, cebir-irade söz konusu edildiğinde insanın Allah'ın isim, sıfat ve fiillerinden ibaret ilâhî hakikatlerin zuhuru için bir mazhar sayıldığı, hayır-şer bağlamında hayrın mutlak, şerrin nisbî olduğu hükmü sık sık vurgulanır” (Ceyhan, 2004: 328). Bu bakımdan Mesnevi'deki hikâyelerin kendi içerisinde muhteva bütünlüğü oluşturduğunu söylemek mümkündür. Birçok hikâyede mutlak hakikatin Allah olduğu teması vurgulanır.

Mevlânâ, birinci ciltte yer alan dibacede (ön söz), Mesnevi'nin “tam inanış sırlarını açmada din temellerinin temellerinin temelleri” olduğunu, Allah'ın en büyük fıkhı, en aydî şeriatı, en reddedilmez delili olduğunu ve onu Allah'ın koruduğunu” (Mesnevi, Cilt: 1, s.3) ifade eder. Ayrıca onu hakikate giden nurlu yola ve kandile benzetir. Ona göre bu eser, hakikati arayan gönüller için bir cennettir. “Mesnevi insanlara sevgiyi, gerçek aşkı, örnek insan olmayı öğreten ve güzel ahlâk, dürüstlük, cömertlik, çalışmak, alçak gönüllülük, sabır, iyilik etmek, başkalarının iyiliğini istemek, doğru sözlü olmak, helal lokma yemek Hakk'a şükretmek ve ibadet gibi konuların önemini anlatan ta'limî bir eserdir” (Arpağuş, 2007: 100). Bu bakımdan Mevlana'nın bu dünyada ve ahirette mutlu olmanın yollarını da anlatmaya çalıştığını söylemek gerekir.

Eser, kaynağını ağırlıklı olarak Kur'an-ı Kerim ve hadislerden alır. Ayetlere çokça yer vermesinden dolayı “Mağz-ı Kur'ân” (Kur'ân'ın özü) de denilmektedir. Birinci ciltte yer alan ilk on sekiz beyit, “ney” metaforu etrafında şekillenmiştir ve bütün mesnevinin anahtarı gibidir.

Mevlânâ, “Bizden sonra Mesnevî şeyhlik edecek ve arayanlara doğru yolu gösterecek, onları yönetecek ve onlara önderlik edecektir” (Yeniterzi, 1997: 32) sözleriyle eserinin adeta bir mürşit olduğunu ifade eder. Bu bakımdan bazı Mevlevî şeyhleri ve mesnevî-hânlar Mesnevî'yi ezberleme gayreti göstermişlerdir. Mesnevî-hânlara ve şeyhlere Mesnevî'yi ezberleme imkânı tanıyan en önemli etken şüphesiz Mesnevî'nin manzum oluşudur. Şiir dili vezin, kafiye gibi unsurlarıyla bir ahenk sağlamanın yanında hatırdaki kalıcılığı da beraberinde getirmektedir” (Topal, 2007: 40). Bu şekilde Mesnevi, daha geniş kitleler tarafından tanınma imkânı bulur.

Mesnevi'deki hikâyeleri tematik bakımdan aşağıdaki başlıklar altında irdelemek mümkündür:

1) Tasavvuf ağırlıklı olanlar: Bu tür hikâyeler sayıca daha fazladır. Mevlana genelde bir hikâyeyi ele alır. Henüz hikâyeyi bitirmeden kahramanların sözlerini tasavvufî anlamda yorumlamaya çalışır.

2) Ahlak ve hikmet ağırlıklı olanlar: Bu tür hikâyeler daha çok ahlaki temelleri öğretmek ve ders vermek amacıyla serdedilir.

3) Kur'anî kıssalar: Bu tür hikâyeler tamamen Kur'an'dan alınma kıssalar olup yerine göre zikredildikten sonra tefsirleri yapılır ve tasavvufî açıklamalara yer verilir.

4) Temsili (Alegorik) hikâyeler. Bu tür hikâyeler nispeten daha kısa olup ibret alınacak birer misal kabilinden zikredilmişlerdir (Yılmaz, 2007: 241).

Bu bağlamda Mesnevi'deki hikâyelerin dini, tasavvufi ve ahlaki ağırlıklı olduğu görülmektedir.

2. Mesnevi'deki "Kurtla Tilkinin Aslanın Maiyetinde Ava Gitmeleri" Hikâyesi Üzerine

Mesnevi'de birçok dini, tasavvufi, sosyal vb. hikâyeler yer alır. Mesnevi'nin birinci cildinde yer alan "Kurtla tilkinin aslanın maiyetinde ava gitmeleri" adlı hikâyede adalet, benlik temalarının ön plana çıktığı görülür. Hikâye şöyledir: "Aslan, kurt ve tilki ormanda avlanmaya çıkarlar. Erkek aslan, kurt ve tilkiyle beraber avlanmaktan utansa bile onları da büyük sayarak avlanmaya çıkar. Aslan şöyle düşünür: "Böylesine bir padişaha ordu zahmet verir, ama gene de "topluluk rahmettir." Mevlana buna şöyle bir örnek verir: "Böylesi Ay, yıldızlardan utanır ama gene de cömertliği yüzünden yıldızların arasında bulunur." (s.517).¹ Bu topluluk aslanın ardından dağa doğru giderler. Bir süre sonra bir dağ öküzü, bir keçi ve bir de tavşan avlarlar. Avları dağdan ormana getirirler. Kurtla tilki tamahla aslanın avları adaletli biçimde pay etmesini beklerler. İkisinin tamahı aslanın içine doğar. Mevlana bu hususta şöyle der: "Sırlara aslan kesilen, bey olan kişi, gönülden geçenleri bilir." (s.518). Aslan, onların vesveselerini anlar ve "Benim bileğim yetmiyor mu; ihsanım hakkındaki zannınız bu mu?" diye düşünür. Mevlana bu hususu şöyle örneklendirir: "Resim, ressama, beni kusurlu yaptın diye söz mü söyleyebilir? Ona o ayıbı, o hususu veren zaten ressamdır." (s.519). Yazar şöyle devam eder: "Allah hakkında kötü zanda bulunanların kafalarını uçurmazsam yanlış işin ta kendisini işlemiş olurum." (s.519). Burada insanın sınırlı/cüzi iradesiyle külli iradenin yani Allah'ın iradesinin altında kaldığını söylemek gerekir.

Hikâyenin sonraki kısımlarında Aslan kurdu imtihan eder ve avları aralarında pay etmesini ister. Kurt, avcılarının ve avların büyüklüklerine göre paylaşır. Yaban öküzünü aslana, keçiyi kendisine, tavşanı da tilkiye layık görür. Aslan, kurdun avları paylaşırma cesaretine hiddetlenir. Aslan kurdu yanına çağırır ve bir pençe ile öldürür ve derisini yüzer. Aslan, kurtta akıl olmadığını, doğru bir karara varamadığını düşünür. Mevlana bu konuyu İslami çerçevede irdeler: "Onun zâtından başka her şey fanidir; mademki onun zâtında fâni değilsin, varlık arama... Çünkü o illâdadır, lâdan geçmiştir, kim illâdaya, o yok olup gitmez." (s.520). Mevlana, bu hikâyede "ben" ve "biz" ifadelerinin nefis ve bencillik göstergesi olduğu mesajını verir. "Kim kapıda ben'den, biz'den lâf ederse, kapıdan sürülmüştür; lâ'nın çevresinde ağ örer durur." (s.521). Ben'ini öne çıkaran kişiler, ben'inin esiri olur ve dünyevileşir.

Aslan daha sonra kurdun kafasını koparır ve daha sonra tilkiden avları paylaşmasını ister. Tilki secde eder ve tüm avları aslana verir. Öküzü sabah yemeği, keçiyi öğle yemeği, tavşanın da aslanın akşam yemeği olması gerektiğini söyler. Aslan bu paylaşımı beğenir ve şöyle der: "Adâleti sen parlattın, böyle pay ediş kimden öğrendin?" (s.525). Tilki, kurdun halinden öğrendiğini ifade eder. Aslan ise, "Mademki kendini bizim aşkımıza

¹ Mesnevi'den alıntılar şu kaynaktan yapılmıştır: Mevlana Celaleddin-i Rumi, Mesnevi ve Şerhi, (Şerheden: Abdülbâki Gölpınarlı), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.

rehin ettin; üçünü de al, git.” (s.525). Aslan, tilkinin bu davranışını beğenir ve şöyle der: “Değil mi ki balçak kurttan ibret aldın; artık sen tilki değilsin, benim aslanımsın.” (s.526). Tilki, Aslan’ın önce kurdu avları pay etmeye çağırdığı için “şükürler olsun” der. Mevlana bu hususta şöyle der: “Şu halde şükrolsun ona ki bizi de bizden öncekilerden sonra dünyaya getirdi.” (s.526). Çünkü Allah bizden önce gelip geçenlere cezalar vermiştir. “Akıllı kişi, Firavunların, Âd toplumunun başına gelenleri duyunca şu varlıktan da vazgeçer, bu ululanmayı da bırakır.” (s.526). Bu bakımdan önceki insanların karşılaştığı felaketlerden ibret alınmalıdır.

3. “Kurtla Tilkinin Aslanın Maiyetinde Ava Gitmeleri” Hikâyesinde Temalar

Bu hikâye, “adalet, ibret, tevazu, tamah, ihsan, dünya malına güvenmeme, nefis muhasebesi, benliğe yenik düşme, haddini bilme, kâmil insan olma, sevgiliyle hemhal olma, Allah’ta yok olmak, Aklın önemi, insanın kendisini Allah’ın yarattığını bilmesi ve ölümlü olduğunu unutmaması gerektiği, mutlak hakikat ve fenafillah meselesi, mülkün sahibinin Allah oluşu, topluluğun rahmet olması, huy, mizaç, yaratılış, doğru ve dürüst olma” vb. izlekler öne çıkar.

Adalet

Bu hikâyede diğer temalar “adalet” izleği etrafında örülmüştür, yani merkezde adalet teması yer alır. Aslanın kurdu imtihan etmesi de adaletin sağlanması ile ilgilidir. Aslan, kurda avları paylaşmasını, adaleti gerçekleştirmesini istediğinde kurt, aslana cüsse bakımından en büyük olduğu için yaban öküzünü verir, keçinin kendisinin, tavşanın da en küçük olan tilkinin hakkı olduğunu söyler. Kurdu davranışını beğenmeyen Aslan, onu öldürdükten sonra Tilki’ye dönerek avları paylaşmasını ister. Tilki, üç avı da Aslan’a verir. Aslan, böyle bir adaleti nerden öğrendin? deyince Tilki, “Kurdu halinden” der. Bu sözler Aslan’ın hoşuna gider ve tüm avları Tilki’ye verir.

Benliğine/nefsine yenik düşme ve haddini bilmeme

İnsanoğlu, nefsiyle birlikte yaratılmıştır. Nefsine yenik düşenler genellikle hüsrana uğrarlar. Kur’an’da kişinin nefsinin arındırması ile ilgili birçok ayet vardır. “Kur’an’da, hadiste ve diğer İslâmî kaynaklarda, günümüzde bir ahlâk ve psikoloji terimi olarak kullanılan ‘insanın yalnız kendisiyle ilgilenmesi, ilişkide bulunduğu herkesi ve her şeyi kendi yararına kullanma isterği’ (egozim) ve ‘kendini üstün görme, dolayısıyla kendini her şeyin amacı olarak kabul etme eğilimi’ (egosantrizm) anlamındaki enâniyeti yeren pek çok ifade bulunmaktadır” (Kalkışım, 2010: 139). Mesela Şems Suresi’nde nefsinin arındırmanın kurtuluşa ereceği ifade edilir: “Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirip ona kötülük duygusunu ve takvasını (kötülükten sakınma yeteneğini) ilham edene andolsun ki, nefsinin arındırmanın kurtuluşa ermiştir. Onu kötülöklere gömüp kirleten kimse de ziyana uğramıştır.” (Şems Suresi, 7-10). Kişi, nefsinin yenik düşüp ben’ini kontrol edemezse kaosa sürüklenebilir.

Benlik (ego, enaniyet), bireyde kendilik bilincini oluşturan öz anlamına geldiği gibi, kişinin kendi kişiliğini üstün görmesi ile de ilgilidir. “İnsanın kendini ibaret gördüğü bilinç ve ben tasavvuruna benlik denmektedir.” (Küçük 2009: 43). Bu bakımdan kişinin yıkıcı hırslarından, kötü taraflarından ve egosundan sıyrılması gerekir. Benlik, bireyin kişiliğinin temelinde yer alan algı, duygu ve düşüncelerin bütünü ile ilgili bir kavramdır. Bununla beraber diğer bağlamda ise benliğin ego ve hırs ile anlam ilişkisi olduğunu belirtmek gerekir. Benlik psikolojisi ile nefis arasında yakın bir ilişki vardır. Sözlükte “bir şeyi şiddetle arzu etme, ona aşırı derecede tutkun olma, şiddetli ve sonu gelmeyen istek, taşkın arzu, aç gözlülük” gibi anlamlara gelen (Cevherî, eş-Şihâh, “hrş” md.; Lisânü’l-‘Arab,

"hırş" md.) bir masdar-isim olan hırş, İslâmî literatürde genellikle mal, mevki, şöhret, ilim gibi maddî veya manevî imkânları elde etme yahut daha genel olarak belli bir amacı gerçekleştirme hususunda kişinin bütün benliğini saran tutkular için kullanılır; sadece mal tutkusu için kullanıldığı da görülür. (Çağrı, 1998: 383). Böylece benlik kavramının ego, hırş, tutku vb. sözcüklerle yakın anlamlarda kullanıldığı belirtmek gerekir.

Türk Tasavvuf Edebiyatı'nın önemli isimlerinden Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, benliği "ezelî ben" ve "mevhum ben" diye ikiye ayırır ve birincisini 'su'ya, 'ay'a ve 'Yûsuf'a; ikincisini 'buz'a, 'bulut'a ve 'kuyu'ya benzettir.

Psikanalizde benlik çok boyutlu bir kavram olarak ele alınır. "Freud, ego'yu benlikten daha ileri tutmaktadır. Benlik, id, ego süperego ve bunların tamamlayıcı parçalarını kapsayıcı bir yapıya sahiptir." (Aslan, 1992: 8). Freud, id/ben/üst-ben arasındaki bağlantıya büyük önem verir. "Freud, çatışmanın önceleri ahlaki değerler arasında olduğu üzerinde düşünmesine rağmen, sonra çatışmanın bireyin iç dünyasında, benlik-alt benlik-üstbenlik arasında olduğunu ortaya koyar" (Karabulut, 2013: 150). Benliğini tanımayan, onu kontrol altına alamayan kişilerde patolojik durumlar görülebilir.

Aslan, Kurt ve Tilki'nin hikâyesinde Aslan, avları kurttan pay etmesini istediğinde kurt, haddini bilmeyerek, düşünmeden yaban öküzünün aslanın, keçinin kendisinin, tavşanın da tilkinin hakkı olduğunu söyler. Aslan, kendisi gibi bir padişah varken kurdun hırsına yenik düştüğünü ve haddini bilmeden bu paylaşımı yaptığini söyler. Aslan, kendisi varken kurdun "ben, biz" diyerek haddini bilmediğini düşünür: "Kurt da ne köpek oluyor ki benim gibi eşsiz, benzersiz bir arslanın yanında kendisini görüyor?" (s.520) der. Bu sebeple kurt, haddini bilememenin cezasını hayatiyle ödeyecektir.

Kurdun, "ben, biz" demesi onun benliğine ve nefesine yenik düştüğünü gösterir. Aslan, kurdun normalde kendisiyle birlikte olmasının bile onun için bir ödül olduğunu söyler. Mevlana, bu anlatıda benliğine yenik düşmenin kötülüğünü "Kim kapıda ben'den, biz'den lâf ederse, kapından sürülmüştür; lâ'nın çevresinde ağ örer durur" (s.521) ifadesiyle dile getirir.

İbret

Aslan, Kurt'tan avları paylaşmasını istediğinde, Kurt öküzü Aslan'a, tavşanı Tilki'ye verir; verir, keçiyi kendisine de keçiyi alır. Aslan, kendisi dururken haddini bilmeden avları paylaştıran Kurdu öldürür. Aslan, daha sonra Tilki'den avları paylaşmasını ister. Tilki ise bütün avları Aslan'a verir. Onun bu davranışı Aslan'ın hoşuna gider ve Tilki'ye böyle paylaşımı kimden öğrendin? deyince Tilki ise 'Kurdun halinden' der. Aslan, Tilki'nin ibret almasından dolayı memnundur: "Değil mi ki alçak kurttan ibret aldın; artık sen tilki değil benim arslanımsın" (s.526) der.

Mevlana bu hususta, "Akıllı o kişidir ki çekilen belâda, dostların ölümünden ibret alır" (s.526) diyerek insanın kendisinden öncekilerin başına gelen kötü olaylardan ibret alması gerektiğini ifade eder. Tilki, Aslanın önce Kurd'u imtihan etmesinden dolayı canını kurtarır ve şöyle der: "Aslan beni kurttan sonra pay etmeye çağırdı diye şükürler olsun" (s.526). Mevlana daha sonra, "Şu halde şükrolsun ona ki bizi de bizden öncekilerden sonra dünyaya getirdi" (s.526) der. Mevlana, daha önceki yüzyıllarda yaşamış insanlara ne cezalar verdiğini duyduğunu ifade eder. Rumi, Peygamberimizin bir hadisinde Müslümanlara "Acınmış millet" (s.526) dediğini söyler. O, "Akıllı kişi, Firavun'ların,

Âd toplumunun başına gelenleri duyunca şu varlıktan da vazgeçer, bu ululanmayı da bırakır” (s.526) der. İnsanoğlu, kendisinin aciz olduğunu, her şeye gücünün yetmeyeceğini, nefesine yenik düşmemesi gerektiğini bilerek hareket etmelidir.

Tevazu

Mevlana, bu hikâyede alçakgönüllü olunması gerektiğini anlatmak ister. Erkek aslan, kurt ve tilki ile avlanmaktan utanmasına rağmen yine de onları büyük sayar ve onlarla yoldaş olur. Mevlana bu hususu örneklemek için, Ay’ın yıldızlardan utansa bile yine de cömertliğinden dolayı yıldızların arasında bulunduğunu ifade eder. Rumi, terazide arpanın altınla yoldaş olduğunu, ancak bunun arpanın altın kadar kıymetli olduğu anlamına gelmediğini belirtir.

Tamah etmek/açgözlülük etmek, açgözlü davranmak

Hikâyede dikkat çeken bir başka izlek de açgözlülüktür. Aslan, avlandıktan sonra kurtla tilkinin gönlünden geçenleri bilir. *“Kurtla tilki, onlara tamah ediyordu; padişahlar padişahının adaletle pay etmesini bekliyorlardı.* (s.518). Arslan, kurtla tilkini vesveselerini anlar: *“Her ikisinin de tamahı, arslanın içine doğdu; o tamahın aslını bildi, anladı”* (s.518). Mevlana bu hususu, *“Sırlara arslan kesilen, bey olan kişi, gönülden geçenleri bilir”* (s.518) dedikten sonra gönlün kendini kötü düşüncelere teslim etmemesi gerektiğini söyler.

İhsan

Aslan, diğerlerinin kendisinin ihsanı karşısında şüphe duymalarına kızar ve onlara birçok şey ihsan ettiğini söyler. Mevlana, *“Resim, ressama beni kusurlu yaptın diye söz mü söyleyebilir? Ona bu aybı, o hususu veren zâten ressamdır.”* (s.519) diyerek yaratanın yaratılan tarafından sorgulanamayacağını anlatmak ister. Rumi bu hususu, *“Allah hakkında kötü zanda bulunanların kafalarını uçurmazsam yanlış işin ta kendisini işlemiş olurum.”* (s.519) sözleriyle açıklar.

Dünyanın malına güvenmeme

Dünya nimetleri insan için daima çekici olmuştur. Bununla beraber bazı insanlar dünya nimetlerine aşırı derecede önem vererek ölümü, ahireti en önemlisi Allah’ı unutabilmektedir. Mevlana dünya malının aldatıcı olduğunu dile getirir. Mevlana, *“Tanrı’nın mekri de dünya malıdır; dünya malı bizi sarhoş eder, aldatır, yıkar-gider”* (s.519). Mekr, hile ve tuzak ile zarar vermek anlamına gelmekte olup insanın nefesine yenik düşmesini çağırıştırır. Allah, isterse mekr [hile] yapanların mekrini kendilerine çevirerek onların kurdukları tuzaklarını bozar.

Kâmil insan olma, sevgiliyle hemhal olma

Mevlana, benliğini yenme, sevgiliyle bütünleşme ile ilgili bir hikâye anlatır. Buna göre birisi sevgilisinin kapısını çalar, sevgilisi kim olduğunu sorar. Adam *“benim”* deyince sevgilisi onu içeri olmaz ve böyle ham kişinin sofrada yeri olmadığını söyler. Bu kişi bir yıl dolaşıp durur, yanar, pişer, kâmil insan olur. Döndüğünde kapıyı çalar. İçerideki, kim diye seslenir. Adam, *“kapıdaki sensin”* der. Sevgilisi, *“mademki bensin, gel içeriye gir, ev dar iki kişi sığmıyor der.”*

Mutlak hakikat ve fenafillah

Bu hikâyede Mevlana, Allah dışında her varlığın yok olmaya mahkûm olduğunu dile getirir. O, insanoğlunun Allah'ta yok olma, yani fenafillah yolunda gitme düşüncesi yoksa varlık hevesi içerisine girmemesi gerektiğini ifade eder: "Onun zatından başka her şey fânidir; mademki onun zâtında fâni değilsin, varlık arama" (s.520). Mutlak hakikatin Allah olduğunu belirten Mevlana, Allah dışında her şeyin yok olacağını dile getirir: "Kim bizim zâtımızda fâni olursa ona, her şey fânidir cezâsı terettüp etmez" (s.520). İnsan, ölümlü olduğunu unutmadan Allah'ın yolundan ayrılmamalıdır.

Mevlana, hikâyeyi anlatırken sözü Nûh Peygamber'e getirir. Nuh, "Benimle uğraşmayın; çünkü ben gerçekten de bu arada, Tanrı'nın örtüsüyüm; benimle uğraşırsanız, Tanrı'yla uğraşmış olursunuz" (s.527). der. Nuh, "ben, ben değilim; ben candan öldüm, cânanla diriyim" (s.527) dedikten sonra, "İnsanlık duygularından öldüğüm için Tanrı, kulak oldu, anlayış oldu, göz oldu bana" (s.527) sözleriyle kişinin Allah'ta yok olma isteğinde göndermede bulunur. Mevlana konuyu asıl hikâyeye getirerek, "Bu tilkinin bedeninde arslan var; bu tilkiye karşı yiğitlik satmaya gelmez." (s.527) der. Bu bakımdan insanoğlu kendisini Allah'ta yok olmaya adanmalıdır.

Nuh'a karşı gelenler nasıl ki belasını bulduysa, gizli aslana (tilki) dokunursa Aslan'ın gazabına uğrayacaktır. Mevlana bunu, "Öç aldık onlardan" (s.527) ayeti ile açıklar. Rumi şöyle der: "O kişi, kurt gibi, arslanın elinde yaranılır; yiğit bile olsa arslana karşı ahmaklaşır" (s.528). Bu bakımdan insan, Allah'ın gazabına uğramamak için haddini bilerek Allah'ın yolundan gitmelidir.

Allah'ın her şeye gücünün yeteceği

Mesnevideki birçok anlatıda olduğu gibi bu hikâyede de Allah'ın her şeye gücü yeteceği belirtilir: "Tanrı'nın (kudret) eli, her olmayacak şeyi var kılar" (s.522). Allah'ın kudreti öyle yücedir ki yok olmuş/ölmüş her şeyi isterse diriltilebilir: "Yokluk, ölüden daha da ölüyken onun var etme avcunda çâresiz kalır, varlık âlemine gelir" (s.522). Ayrıca, "Her gün bir iştedir o, âyetini oku da onu işsiz-güçsüz bilme" (s.522) diyerek her işin Allah'ın kontrolünde olduğu mesajını verir. Mevlana, her şeyin Allah'ın emretmesiyle gerçekleştiğini ifade eder: "Ol, buyruğu, bu buyruktaki 'Kaf Nun' harfleri, bir iş görür, söze düşünce iki harftir ama manası birdir" (s.525). Allah'ın her şeye gücü yettiği için hiçbir şey onun izni dışında gerçekleşemez.

Mülkün sahibinin Allah oluşu ve onun bütün noksanlardan münezzehe oluşu

Hikâyede Allah'ın her şeyin sahibi olduğu ifade edilerek Âl-i İmrân Suresi'nin 26. Ayetine gönderme yapılır: "Bütün biz'i, ben'i, onun önüne koyun; mülk onundur" (s.528). Cum'a Suresi'nin 1. Ayetine de gönderme yapan Mevlana, ayrıca Padişah'ın (Allah'ın) "noksan sıfatlardan münezzehe" (s.528) olduğunu ifade eder.

Topluluğun rahmet olması

Eserde topluluk halinde olmanın faydasından da söz edilir: "Erkek arslan "Böylesine bir padişaha ordu zahmet verir ama gene de 'Topluluk rahmettir.' dedi, onlarla yoldaş oldu" (s.517).

Kudretli ve yiğit kişilerle yola çıkma

Yukarıda bahsedilen izlekler dışında “Savaşçı arslanın peşine düşen kişinin kebabı gece-gündüz eksik olmaz” (s.525) denilerek yiğit kişilerle birlikte olanın kazançlı olacağı dile getirilir.

Aklın önemi

Aslan, kurdu bir pençeyle öldürdükten sonra, kurdun avları paylaştırırken aklını kullanamadığını söyler. “Onda akıl olmadığını, doğru bir karâra varamadığını gördü; cezâsını vererek derisini baştan kuyruğuna dek yüzdü” (s.520). Aslan, kurda, beni görmek seni senden almadıysa, huzurumda yok olmadıysan senin boynunu vurmak lazım der.

Gerçek mizacın/karakterin ortaya çıkması

Mevlana, bazı insanların gerçek mizaçlarının/karakterlerin bazı durumlarda ortaya çıkabileceği mesajını da verir. Hikâyede, aslan, avları kurttan paylaşmasını istediğinde ona “Vekilim ol da yaratılışın nasıl; meydana çıksın” (s.519) der ve kurdu sınavdan geçirir.

Mevlana, bu hikâyede adaletin sağlanması ve benlik/nefis mücadelesi temaları etrafında diğer izlekleri irdelerken Allah’ın yaratıcı olduğunu, kulun gücünün sınırlı kaldığını ve haddini bilmesi gerektiğini ifade eder. Bu bakımdan insanoğlu benliğine/egosuna yenik düşmemelidir.

SONUÇ

Sonuçta, Mevlana Mesnevi’deki bu hikâyede; adaletli olunması, benliğe/nefse yenik düşmeme, haddini bilme, kâmil insan olma, ibret alma, alçakgönüllü olma, dünya malına güvenmeme, Allah’ta yok olma, aklın önemi, insanın haddini bilmesi gerektiği, mutlak hakikat ve fenafillah meselesi, mülkün sahibinin Allah oluşu, topluluğun rahmet olması vb. temalar üzerinde durur. İnsanoğlu buna göre hırslarına ve benliğine yenik düşmemeli ve haddini bilmelidir; aksi takdirde felakete uğrayabilir. Bu bakımdan kişi, ben ve biz ifadelerini çok kullanmamalıdır. Hikâyedeki kurdun ölüm sebebi bütün insanlara ibret olmalıdır. Ayrıca kişi başkalarının uğradığı felaketlerden ibret almalı; böbürlenmekten, kendini büyük görmekten uzak durmalıdır. Tilki nasıl ki kurdun başına gelenlerden ibret aldıysa, insan da başka kavimlerin/insanların başlarına gelenlerden dolayı ibret almalıdır. İnsanoğlu, hem bu dünya için hem de ahiret için kötü özelliklerini bırakmalı, kötülüklerden uzaklaşmak için tedbir almalıdır.

KAYNAKÇA

Arpağuş, Sâfi (2007). Mevlâna Celâleddin Rûmî (1207-1273), İstem, Yıl:5, Sayı:10, 2007, s.91-111.

Aslan, Esra (1998). “Benlik Kavramı ve Bireyin Yaşamındaki Etkileri”. M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, Sayı: 4, 7-14.

Ceyhan, Semih (2004), “Mesnevi”. TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 29, Ankara.

Çağrı, Mustafa (1998). “Hırs”. TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 17, İstanbul.

Çiçekler, Mustafa (2004). Mesnevi, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 29, 320-322.

- Kalkışım, M. Muhsin (2010), Klasik Şâirde "Benlik" Psikolojisi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı, 3(15),
- Karabulut, Mustafa (2013). Edip Cansever Şiiri - Psikanalitik Bir İnceleme. Öncü Kitap Yayınları: Ankara.
- Kur'an-ı Kerim Meâli (2011). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: Ankara.
- Küçük, Osman Nuri (2009). Mevlânâ'ya Göre Manevî Gelişim, Benliğin Dönüşümü ve Mi'râcı, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Mevlana Celaleddin-i Rumi (1989). Mesnevi ve Şerhi - Cilt: 1, (Şerheden: Abdülbâki Gölpınarlı). Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara,
- Topal, Ahmet (2007). Mesnevî'nin Türkçe Manzum Tercüme ve Şerhleri, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 32, 39-51.
- Yeniterzi, Emine (1997). Mevlânâ Celaleddin Rûmi, TDV, Ankara, 1997.
- Yılmaz, Musa K. (2007), Mesnevi Hikâyelerindeki Temalar, Uluslararası Mevlâna Ve Mevlevilik Sempozyumu, 26–28 Ekim 2007, Bildiriler-I, , Şanlıurfa, 241-246.

